

ZAPISNIK

sa 17. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore,
održane 7. marta 2018. godine

Sjednica je počela u 14 sati i 40 minuta.

Sjednici je predsjedavao dr Halil Duković, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sljedeći članovi/ce Odbora: dr Suad Numanović, Mirsad Murić, mr Mihailo Anđušić, Nada Drobnjak i dr Nedžad Drešević.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 1 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: Milica Janković, generalna direktorica Direktorata za elektronsku upravu i informatičku bezbjednost u Ministarstvu javne uprave, Mirjana Begović, načelnica Direkcije za modernizaciju i informatizaciju u Ministarstvu javne uprave, Zdenka Perović, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Marijana Sindić, savjetnica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Mirjana Radović, savjetnica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: Nataša Radonjić, generalna direktorica Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija u Ministarstvu pravde, Senka Klikovac, načelnica Direkcije za zdravstvenu zaštitu u Ministarstvu zdravlja, Milan Tomić, direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i Aleksandra Vukčević, projektna asistentkinja u NVO „Građanska alijansa“.

****

Za sjednicu je utvrđen sljedeći

DNEVNI RED:

- 1. PREDLOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ELEKTRONSKOJ UPRAVI;**
- 2. IZVJEŠTAJ O OSTVARIVANJU PRAVA MENTALNO OBOLJELIH LICA LIŠENIH SLOBODE, SMJEŠTENIH U ZAVODU ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA;**
- 3. IZVJEŠTAJ O RADU ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE, KAO RADNOG TIJELA NADLEŽNOG ZA NADZOR NAD PRIMJENOM I PRAĆENJEM POŠTOVANJA ETIČKOG KODEKSA POSLANIKA ZA 2017. GODINU;**
- 4. INFORMACIJA O UČEŠĆU PREDSJEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE DR HALILA DUKOVIĆA NA RADIONICI POSVEĆENOJ DISKUSIJI I VALIDACIJI NALAZA I PREPORUKA NEZAVISNE EVALUACIJE POSTOJEĆEG SISTEMA MONITORINGA DJEČJIH PRAVA U CRNOJ GORI, ODRŽANOJ U PODGORICI 16. FEBRUARA 2018. GODINE, I**
- 5. TEKUĆA PITANJA.**

****

PRVA TAČKA - PREDLOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ELEKTRONSKOJ UPRAVI

Uvodno obrazloženje o Predlogu zakona podnijela je generalna direktorica Direktorata za elektronsku upravu i informatičku bezbjednost u Ministarstvu javne uprave Milica Janković. Informisala je da je Vlada Crne Gore na sjednici održanoj 28. decembra 2017. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi. Trogodišnja primjena važećeg Zakona ukazala je na određene nedostatke koji se izmjenama i dopunama Zakona nastoje riješiti, a takođe se vrši i usklađivanje sa evropskim zakonodavstvom.

Saopštila je da su Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi predložene tri ključne stvari:

- proširenje opsega primjene Zakona, jer se važeći Zakon odnosio samo da državne organe i organe državne uprave, a sada se predlaže njegova primjena i na lokalnom nivou. Jedinicama lokalnih samouprava će se dozvoliti da grade elektronske servise za građane na isti način kako su to do sada na portalu elektronske uprave radili organi državne uprave. Ovo je posebno važno ako se ima u vidu da se 70% komunikacije između građana i javne uprave dešava na lokalnom nivou;
- podstiče se razmjena podataka između svih registara i staralaca nad podacima kroz jedinstveni informacioni sistem za elektronsku razmjenu podataka koji predstavlja platformu koja omogućava da organi međusobno razmjenjuju podatke, a centralna tačka u Ministarstvu javne uprave stara se o tome da li neko ima pravo da bude davalac određenih podataka i da li ima pravo da pristupi, vidi i koristi te podatke, i
- poboljšanje okvira e-pristupačnosti u elektronskoj upravi, jer sve elektronske usluge moraju da ispunjavaju tehničke standarde pristupačnosti za lica sa invaliditetom, u skladu sa evropskim standardom u ovoj oblasti.

Takođe, predložene su izmjene u davanju saglasnosti na razvoj informacionih sistema, jer se u praksi dešavalo da se zahtjev za saglasnost dostavi Ministarstvu javne uprave na samom kraju postupka, zbog čega se sada uvode dvije saglasnosti- na idejno rješenje i na projektnu dokumentaciju.

Zaključila je da se donošenjem ovog Zakona, Zakona o elektronskoj identifikaciji i Zakona o informacionoj bezbjednosti stvara okruženje kojim se omogućava da građani Crne Gore, kao i građani u Evropi učestvuju na elektronskom tržištu, uz stvaranje centralne elektronske uprave, jedinstvene pristupne tačke i jedinstvenog digitalnog tržišta. Crna Gora u ovoj oblasti prati standarde najrazvijenijih evropskih država poput Estonije, Belgije, Njemačke i Velike Britanije.

U raspravi su učestvovali poslanici: mr Mihailo Anđušić, dr Suad Numanović i Mirsad Murić.

Interesovali su se za način na koji je planirano prilagođavanje elektronskih usluga licima sa invaliditetom i da li lokalne samouprave u manje razvijenim sredinama mogu ispuniti te uslove. Takođe, interesovalo ih je da li su izmjene ovog Zakona obuhvaćene Analizom usklađenosti propisa u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom.

Predstavnica predlagača je pojasnila da su pratili evropske standarde iz oblasti web aplikacija, jer je portal e-uprave web orjentisan, a u predstojećem dugotrajnom procesu planiraju da omoguće pristupačnost svih formi za čitače ekrana za lica sa oštećenim vidom i sluhom, dok će za slabovide osobe obezbijediti i određeni kontrast, spektar boja ... Lokalne samouprave nijesu dužne da obezbjeđuju standarde e-pristupačnosti, već se priključuju na portal e-uprave, a svaka nova usluga na portalu biće obuhvaćena standardom. Saopštila je da

Zakon nije bio predmet pomenute Analize, ali su u njegovoj pripremi slijedili evropske prakse i standarde u ovoj oblasti.

Odbor za ljudska prava i slobode je odlučio da zbog pravno-tehničkog usaglašavanja podnese dva Amandmana na Predlog zakona.

Sa Amandmanima Odbora (2) se saglasila predstavnic predlagača.

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova „za”) podržao Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi i predložio Skupštini da ga usvoji sa dva Amandmana Odbora koje je prihvatila predstavnic predlagača.

Nakon rasprave, Odbor za ljudska prava i slobode je u skladu sa članom 69 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore podnio Skupštini

I Z V J E Š T A J

O RAZMATRANJU PREDLOGA ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ELEKTRONSKOJ UPRAVI

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, kao matični odbor, na 17. sjednici, održanoj 7. marta 2018. godine razmotrio je PREDLOG ZAKONA O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ELEKTRONSKOJ UPRAVI, koji je podnijela Vlada Crne Gore.

Predstavnic predlagača, generalna direktorica Direktorata za elektronsku upravu i informatičku bezbjednost u Ministarstvu javne uprave Milica Janković je saopštila da su Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi predložene tri ključne stvari:

- proširenje opsega primjene Zakona, jer se važeći Zakon odnosio samo da državne organe i organe državne uprave, a sada se predlaže njegova primjena i na lokalnom nivou i jedinicama lokalnih samouprava će se dozvoliti da grade elektronske servise za građane na isti način kako su to do sada na portalu elektronske uprave radili organi državne uprave. Ovo je posebno važno ako se ima u vidu da se 70% komunikacije između građana i javne uprave dešava na lokalnom nivou;
- podstiče se razmjena podataka između svih registara i svih staralaca nad podacima kroz jedinstveni informacioni sistem za elektronsku razmjenu podataka koji predstavlja platformu koja omogućava da organi međusobno razmjenjuju podatke, a centralna tačka u Ministarstvu javne uprave stara se o tome da li neko ima pravo da bude davalac određenih podataka i da li ima pravo da pristupi, vidi i koristi te podatke, i
- poboljšanje okvira e-pristupačnosti u elektronskoj upravi, jer sve elektronske usluge moraju da ispunjavaju tehničke standarde pristupačnosti za lica sa invaliditetom, u skladu sa evropskim standardom u oblasti pristupačnosti.

Takođe, predložene su izmjene u davanju saglasnosti na razvoj informacionih sistema, jer se u praksi dešavalo da se zahtjev za saglasnost za razvoj informacionog sistema dostavi Ministarstvu javne uprave na samom kraju postupka, zbog čega se sada predlažu dvije saglasnosti- na idejno rješenje i na projektnu dokumentaciju.

Članovi Odbora su se interesovali za način na koji je planirano prilagođavanje elektronskih usluga licima sa invaliditetom i da li lokalne samouprave u manje razvijenim sredinama mogu ispuniti te uslove. Takođe, interesovalo ih je da li su izmjene ovog Zakona obuhvaćene Analizom usklađenosti propisa u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom.

Predstavnic predlagača je pojasnila da su pratili evropske standarde u domenu elektronske pristupačnosti, a u predstojećem dugotrajnom procesu planiraju da omoguće pristupačnost svih formi za čitače ekrana za lica sa oštećenim vidom i sluhom, a za slabovide osobe će obezbijediti i određeni kontrast, spektar boja ... Lokalne samouprave nijesu dužne da obezbjeđuju standarde e-pristupačnosti, već se priključuju na portal e-uprave. Zakon nije bio predmet pomenute Analize, ali su u njegovoj pripremi slijedili evropske prakse i standarde u ovoj oblasti.

Nakon uvodnih napomena predstavnice predlagača i rasprave, Odbor je jednoglasno (sa šest glasova "za") podržao Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi i predlaže Skupštini da ga usvoji, sa dva Amandmana koja je Odbor podnio.

Amandman 1

Član 8 mijenja se i glasi:

„ U članu 11 riječi: „obaveze glavnog administratora iz člana 7 stav 3 ovog zakona“ zamjenjuje se riječima: „obaveze lica iz člana 7 stav 6 ovog zakona i glavnog administratora iz člana 7 stav 8 ovog zakona“.“

Amandman 2

Član 18 mijenja se i glasi:

„ U članu 22 tačka 1 mijenja se i glasi:

„1) organ ne objavi e-mail adresu određenu za prijem elektronske pošte (član 5 stav 3);“

Poslije tačke 1 dodaju se četiri nove tačke koje glase:

„1a) odbije prijem podneska u elektronskoj formi (član 6);

1b) ne pripremi elektronsku uslugu, u formi pristupačnoj licima sa invaliditetom, za prijem svih vrsta podnesaka koji se tom organu mogu podnijeti u elektronskom obliku u skladu sa zakonom kojim se uređuje postupak pred tim organom (član 7 stav 1);

1c) ne pripremi i na svojoj internet stranici ne objavi katalog elektronskih usluga za prijem podnesaka i/ili ga ne dostavi nadležnom organu u elektronskoj formi (član 7 stav 4);

1d) ne odredi lica zadužena da nadgledaju i koordiniraju aktivnostima za nesmetano funkcionisanje portala e-uprave iz nadležnosti tog organa (član 7 stav 6);"

Poslije tačke 3 dodaje se nova tačka koja glasi:

„3a) ne odredi lica koja su zadužena da nadgledaju i koordiniraju aktivnostima u svom organu za nesmetano funkcionisanje jedinstvenog informacionog sistema za razmjenu podataka (član 12 stav 4);"

U tački 4 riječi: „državni organ i organ državne uprave“ zamjenjuju se riječju: "organ", a poslije riječi: „informacionim sistemima" dodaju se riječi: „u roku od 60 dana".

Poslije tačke 4 dodaju se tri nove tačke koje glase:

„4a) ne pribavi saglasnost nadležnog organa na idejno rješenje informacionog sistema i na projektnu dokumentaciju informacionog sistema (član 15a stav 1);

4b) ne dostavi dokumentaciju u vezi idejnog rješenja, odnosno projektnu dokumentaciju informacionog sistema (član 15a stav 2);

4c) nadležni organ ne odluči o zahtjevu u roku od 20 dana od dana dostavljanja (član 15a stav 3);".

U tački 5 riječ „ako“ briše se.

U tački 6 riječi: „državnih organa“ zamjenjuju se riječima: „organa državne uprave“.

Tač.7, 8 i 9 mijenjaju se i glase:

„7) prijem, razvrstavanje i dostavljanje dokumenata između organa ne vrše kroz informacioni sistem za upravljanje dokumentima (član 17 stav 1);

8) ne odredi lice koje je zaduženo da nadgleda i koordinira aktivnostima za nesmetano funkcionisanje informacionog sistema eDMS (član 17 stav 3);

9) ne odredi lica koja su zadužena da uređuju sadržaj podportala tog organa i nadgledaju i koordiniraju aktivnostima za njegovo nesmetano funkcionisanje (član 18 stav 3)."

Sa Amandmanima Odbora (dva) saglasila se predstavnica predlagača, pa isti, shodno članu 150 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, postaju sastavni dio teksta Predloga zakona.

Takođe, Odbor je konstatovao da u Predlogu zakona postoje pravno - tehničke greške koje je potrebno korigovati.

Sa konstatacijom Odbora saglasila se predstavnica predlagača, pa na taj način, korigovane odredbe postaju sastavni dio ovog Predloga zakona.

U pitanju su sljedeće pravno - tehničke korekcije:

U članu 3 Predloga zakona, u novododatom članu 3a, u oznaci člana riječ „član“ zamjenjuje se riječju „član“.

U članu 4 Predloga zakona, u uvodnoj rečenici stava 1, riječ „riječju“ zamjenjuje se riječju „riječima“.

U članu 10 Predloga zakona, u izmijenjenom stavu 3 člana 13, riječ „informacionomm“ zamjenjuje se riječju „informacionom“.

U članu 15 Predloga zakona, kojim se mijenja stav 4 člana 17 važećeg zakona, riječ „stave“ zamjenjuje se riječju „stava“.

U članu 16 Predloga zakona, kojim se u članu 18 važećeg zakona poslije stava 2 dodaju dva nova stava, u drugom novom stavu riječ „za“ briše se, a riječ „portal“ zamjenjuje se riječju „portalu“.

U članu 19 Predloga zakona u novododatom članu 23a stav 1 riječi „člana 18 stav 3“ zamjenjuju se riječima „člana 18 stav 4“.

U članu 20 Predloga zakona, u novododatom članu 24a u stavu 2 poslije riječi „od“ dodaje se riječ „dana“.

U članu 21 Predloga zakona, u novododatom članu 25a poslije riječi „registara“ dodaje se riječ „i“.

Za izvjestioca Odbora na sjednici Skupštine određen je poslanik dr Suad Numanović, član Odbora.

DRUGA TAČKA - IZVJEŠTAJ O OSTVARIVANJU PRAVA MENTALNO OBOLJELIH LICA LIŠENIH SLOBODE, SMJEŠTENIH U ZAVODU ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Zdenka Perović informisala je prisutne da je kao predstavnica institucije Zaštitnika izabrana za članicu Potkomiteta Ujedinjenih nacija za prevenciju torture, što predstavlja interes za instituciju Zaštitnika, kao i za Crnu Goru koja ima predstavnika među 25 eksperata u ovoj oblasti na međunarodnom nivou.

Ove godine crnogorski preventivni mehanizam- institucija Zaštitnika predsjedava Mrežom institucija za prevenciju torture u Jugoistočnoj Evropi.

Predstavljajući Izvještaj o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, Zamjenica Zaštitnika je ukazala da su, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, mentalno oboljela lica lišena slobode posebno ranjiva kategorija i nijesu uvijek u stanju da se jasno izraze ili požale na subjektivne posledice određenog postupanja prema njima.

Ocijenila je da se utemeljeno može uočiti jasan i vidljiv napredak u oblasti zaštite mentalnog zdravlja u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, ali i da postoje izazovi u praksi koje treba prevazići. Cilj izrade Izvještaja bio je da se skrene pažnja javnosti i nadležnih organa na ovaj važan segment tretmana mentalno oboljelih lica smještenih u Zavodu i da se upute određene preporuke. Naglasila je da su sa Zavodom u cjelini ostvarili nivo partnerske saradnje koja donosi željene rezultate u zajedničkim naporima da se unaprijedi poštovanje ljudskih prava lica lišenih slobode koja borave u ZIKS-u.

Podaci su prikupljeni neposredno od zaposlenih i uvidom u dokumentaciju u zdravstvenoj službi, Službi za tretman, Upravi Zavoda, u direktnom razgovoru sa oko 300 zatvorenika i anketiranjem 105 zatvorenika. Sagledavajući opšte stanje, primijećeno je da je gotovo kod polovine zatvorske populacije dijagnostikovano neki vid mentalnog oboljenja ili poremećaja. U periodu obilaska od ukupno 1031 lica lišenog slobode i smještenog u ZIKS-u registrovano je 480 lica sa mentalnim poremećajima, što predstavlja 46.55% od ukupne zatvorske populacije. Podatak da je kapacitet Specijalne bolnice u Kotoru oko 240 kreveta dodatno ilustruje neodložnu potrebu formiranja zatvorske bolnice, kako je planirano strateškim dokumentima Ministarstva pravde. S obzirom da je izgradnja zatvorske bolnice planirana 2021. godine, ukazala je na neophodnost preduzimanja mjera koje mogu ublažiti posledice nedostatka kapaciteta Specijalne bolnice. Informisala je da su u Zavodu angažovana dva psihijatra koji dnevno obave i do deset pregleda i da je u praksi zabilježeno čekanje na psihijatrijski pregled. Napomenula je i da zadržavanje zatvorenika u ustanovama gdje ne mogu dobiti odgovarajuću zdravstvenu njegu nije prihvatljivo.

Sa druge strane, u decembru 2017. na mjeru obaveznog liječenja u ZIKS-u su čekala 82 zatvorenika zbog nedovoljnih kapaciteta u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru. Ove činjenice ukazuju na potrebu da se, u mjeri mogućeg i do trajnog rješenja problema, preispitaju postojeći kadrovski kapaciteti i preduzmu mjere za unapređenje ostvarivanja psihijatrijske zaštite u ZIKS-u. Mjera bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana i alkoholičara, utvrđena prethodnim Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija imala je prvenstvo, dok po novom Zakonu o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti iz 2015. više ne postoji prvenstvo u izvršenju mjere u odnosu na izrečenu zatvorsku kaznu.

U Izvještaju je konstatovano da u Sektoru za tretman rade dva psihologa, koji obavljaju poslove realizatora tretmana, ali u Zavodu ne postoji program za rano prepoznavanje suicidalnog rizika, odnosno za prevenciju i sprječavanje samopovređivanja i samoubistva, što je i razumljivo imajući u vidu ograničene kapacitete. Zatvori su mjesta u kojima su smještene grupe sa najvišom stopom suicidalnog rizika, kao što su muškarci mlađih godina, mentalno oboljeli, osobe lišene radne sposobnosti, društveno izolovani, zavisnici od psiho-aktivnih supstanci ili osobe koje su već pokušale samoubistvo. Neadekvatan ambijent i zatvorska atmosfera može negativno da utiče i na osobe koje nemaju zdravstvene smetnje, a posebno na lica koja imaju problema sa zdravljem. Zamjenica Perović je saopštila da statistike pokazuju da veći broj zatvorenih lica oboli u zatvorima, iako na slobodi nijesu imali smetnje, što potvrđuje da je zatvorska sredina podsticajno djelovala da se manifestuju simptomi i razvije bolest.

U periodu od 2014. do kraja 2017. godine u Zavodu nije bilo samoubistava, dok su zabilježena dva pokušaja, po jedan 2014. i 2015. Stoga je posebnu pažnju potrebno posvetiti prevenciji samopovređivanja. Istakla je da prevencija i sprečavanje samoubistava, uključujući

i pravovremenu identifikaciju onih koji podliježu riziku ne bi trebalo da bude isključiva dužnost zdravstvene službe, već svih koji dolaze u neposredan kontakt sa licima lišenim slobode. Pored povećanja kadrovskih kapaciteta potrebno je obezbijediti odgovarajuće obuke za sve službenike koji se redovno susreću sa ovim problemom. Najavila je da će institucija Zaštitnika tokom ovogodišnjeg predsjedavanja Mrežom nacionalnih mehanizama za prevenciju torture Jugoistočne Evrope pripremiti pregled uporedne prakse i pokušati da pomogne ZIKS-u da utvrdi najbolji model postupanja u suočavanju sa ovim izazovom.

Perović je saopštila da se u Zavodu i dalje primjenjuje sredstvo prinude – vezivanje mentalno oboljelih, zavisnika od opojnih droga i drugih lica u kriznim stanjima. Navela je da Ministarstvo pravde nije propisalo pravila o primjeni ovih sredstava, iako je Zaštitnik to preporučio u decembru 2015. Na osnovu uvida u Protokol fiksacije za 2017. godinu, zaključuje se da vezivanje prosječno traje nekoliko sati, što je napredak u odnosu na prethodnu praksu. Podsjetila je da trajanje ove mjere treba da se mjeri minutima, a ne satima. Iako su medicinske sestre/tehničari pohađali obuku za obavljanje humane fiksacije, u praksi su uočeni problemi u primjeni naučenog humanog vezivanja. Monitoringom je ustanovljeno da se psihijatrijsko liječenje u Zavodu uglavnom svodi na tretman medikamentima, odnosno ne sprovodi se bilo koji vid psihoterapijskog tretmana, individualnog ili grupnog, osim za zavisnike od psihoaktivnih supstanci, koji je i sam ograničenog dometa. Važno je istaći da je primijenjena terapija ista kao ona koja se primjenjuje na opštu populaciju, pa se ne može zaključiti da su lica koja borave u Zavodu u nepovoljnijem položaju. Ne sprovodi se ni radno-okupaciona terapija.

Zamjenica Zaštitnika je informisala da je Zaštitnik preporučio Ministarstvu pravde da u saradnji sa Ministarstvom zdravlja preduzme korake kako bi se licima koja borave u ZIKS-u, a pate od akutne psihoze ili teške depresije, obezbijedilo odgovarajuće liječenje u bolničkim uslovima, u skladu sa međunarodnim standardima, što je prije moguće. Posebnu pažnju treba posvetiti zatvorenima sa nekom od izrečenih mjera obaveznog liječenja u psihijatrijskoj ustanovi, a koji borave u zatvorskim uslovima usled nedostatka kapaciteta u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru.

Ocijelila je da je za poštovanje prava mentalno oboljelih lica i za dostizanje međunarodnih standarda u ovoj oblasti neophodno zajedničko i kontinuirano djelovanje svih nadležnih subjekata. Zavod ne smije da ostane usamljen u ovom poslu i neophodan je sistemski pristup i usklađeno djelovanje svih nadležnih institucija. Zaključila je da je Zaštitnik uputio 13 preporuka koje smatraju ključnim i primjerenim u ovom vremenu i okolnostima. Ukazala je da izazovi sa kojima se suočava Zavod nijesu jedinstveni i da isti opterećuju i savremenije zatvorske sisteme, ali nas to ne oslobađa odgovornosti, jer svaka nadležna institucija treba da doprinese punoj primjeni domaćih propisa i međunarodnih standarda u ovoj oblasti.

U raspravi su učestvovali: Milan Tomić, direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, Senka Klikovac, načelnica Direkcije za zdravstvenu zaštitu u Ministarstvu zdravlja, Nataša Radonjić, generalna direktorica Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija u Ministarstvu pravde, poslanici dr Suad Numanović i Nada Drobnjak, članovi Odbora, dr Halil Duković, predsjednik Odbora, Zdenka Perović, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Mirjana Radović, savjetnica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija Milan Tomić je saopštio da je Zavod u saradnji sa Ministarstvom pravde preduzeo značajne mjere na unapređenju zdravstvene zaštite pritvorenih i osuđenih lica. Informisao je da su zatvorske ambulante u Bijelom Polju i Podgorici registrovane u saradnji sa Ministarstvom zdravlja, što znači da su ispunjeni zakonski uslovi po pitanju prostora, opreme i kadra. Donešeno je i novo, kvalitetno Uputstvo o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica, koje je usklađeno sa domaćim i međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Direktor Tomić je saopštio da su angažovali hirurga, radiologa, urologa, fizijatra i psihijatra u Spuzu, kao i psihijatra i specijalistu urgentne medicine u Zatvoru u Bijelom Polju

koji dolazi najmanje dva puta mjesečno, a po potrebi i češće. Angažovanje dodatnih ljekara specijalista je doprinijelo pružanju kvalitetnije zdravstvene zaštite licima lišenih slobode, kao i bezbjednosti, jer se liječenje obavlja u Zavodu. Naveo je da je izvršeno opremanje zatvorskih ambulanti novom i savremenom opremom i da su u Zavodu sprovedene smjernice Ministarstva zdravlja za buprenorfinu terapiju. U toku je realizacija aktivnosti Zavoda u saradnji sa Fondom za zdravstveno osiguranje kako bi se izvršilo softversko umrežavanje zatvorskih ambulanti. U Zavodu se godišnje izvrši preko 20.000 zdravstvenih pregleda i preko 3.000 specijalističkih pregleda.

Istakao je da su preporuke iz Izvještaja Zaštitnika korisne za unapređenje zatvorskog sistema Crne Gore i Zavod će ih pažljivo analizirati sa namjerom da sve u realnom roku ostvari.

Predstavio je podatke iz evidencije Sektora za zdravstvenu zaštitu u ZIKS-u, prikupljene 6. marta 2018. Prema tim podacima, 317 od oko 1200 osoba boluje od mentalnih poremećaja i spektra psihotičnih poremećaja, poremećaja raspoloženja, neurotskih poremećaja, poremećaja ponašanja uzrokovanih upotrebom psihoaktivnih supstanci, kao i poremećaja ličnosti. Od pomenutog broja 150 osoba su registrovani zavisnici koji zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance, od kojih su 102 osobe na substitucionoj terapiji, pri čemu se njih 89 liječi lijekom buprenorfin, 13 osoba su na metadonskoj terapiji, dok 41 osoba navodi da nije liječila zavisnost od zloupotreba psihoaktivnih supstanci prije dolaska u Zavod. Oko 100 lica su neregistrovani zavisnici koji ispoljavaju zavisnički obrazac ponašanja, ali se ne javljaju na psihijatrijski pregled.

Govoreći o ranijim preporukama Zaštitnika i CPT-ija da se zaposli dodatni psihijatar u Zatvoru, direktor Tomić je saopštio da je početkom januara 2018. u Spužu angažovan psihijatar sa punim radnim vremenom, koji je pripravan i u popodnevnim satima. I dalje je angažovan konsultativni psihijatar u Podgorici i Bijelom Polju, a u cilju jačanja kadrovskih kapaciteta zdravstvene službe od 1. marta 2018. u Zavodu je angažovan još jedan doktor medicine. Ukazao je na problem zapošljavanja stručnog zdravstvenog kadra u zatvorskoj službi zbog nedostatka interesovanja, navodeći da se na dva oglasa u novembru i decembru niko nije prijavio. Saopštio je da se psihijatrijski pregled i procjena psihičkog stanja novoprimljenih lica obavlja u roku od 24 sata. Iako se u Izvještaju navodi da su postojale liste čekanja na psihijatrijski pregled, u ovom momentu ih nema i pomoć psihijatra je svima svakodnevno obezbijedena.

Saopštio je da su donijeli Plan i program obuke za Službu zdravstvene zaštite, Službu za tretman i Službu obezbjeđenja. U saradnji sa NVO „Građanska alijansa“ u martu ove godine organizovao obuke za zdravstvenu službu na teme „Mjere fizičkog sputavanja“, „Izolacija lica sa mentalnim smetnjama“ i „Prevencija i rano prepoznavanje rizika od samopovređivanja i suicida“, a mentori će biti ljekari iz Specijalne bolnice za psihijatriju u Kotoru. Naglasio je da je smanjena fiksacija pacijenata humanim vezivanjem, ali da se i dalje koristi kao mjera koja traje i po nekoliko sati. Jedina druga mogućnost je hemijska fiksacija, ali ne postoji jedinstveno mišljenje stručnjaka koja je bolja i efikasnija. Najavio je da planiraju izradu Priručnika za rano prepoznavanje suicidalnog rizika. Pojasnio je da Zavod trenutno nema mogućnost da realizuje preporuku koja se odnosi na „zonu bez droge“.

Direktor Tomić je istakao da Zavod ima odličnu saradnju sa Kliničkim centrom Crne Gore, Opštom bolnicom u Bijelom Polju, Domom zdravlja u Danilovgradu, Specijalnom bolnicom za plućne bolesti „Dr Jovan Bulajić“ u Brezoviku i Specijalnom bolnicom za psihijatriju u Kotoru. Informisao je da je 2021. godine planirana izgradnja specijalne bolnice - psihijatrijska jedinica za koju su opredijeljene parcele u okviru ZIKS-a, što bi značajno poboljšalo funkcionisanje zdravstvenog sistema.

Načelnica Direkcije za zdravstvenu zaštitu u Ministarstvu zdravlja Senka Klikovac je potvrdila da sa ZIKS-om imaju izuzetnu saradnju u zdravstvenoj zaštiti zatvorenika. Ističe da je normativni okvir u sistemu zdravstva koncipiran na osnovama jednakosti za sve građane Crne Gore. Pacijentima sa mentalnim oboljenjima koji su na izdržavanju zatvorske kazne

zdravstveni sistem omogućava liječenje ne samo na primarnom, već i na sekundarnom i tercijarnom nivou. Upućivanje na više nivoe zdravstvene zaštite iz ambulante u okviru ZIKS-a vrši se po preporuci ljekara što potvrđuje postojanje odlične saradnje.

Načelnica Klikovac je mišljenja da najveći problem predstavljaju korisnici zavisnici koji se iz ambulante Zavoda upućuju u Specijalnu bolnicu za psihijatriju u Kotoru, uprkos oskudnim smještajnim kapacitetima Bolnice i lošim uslovima za rad zdravstvenog osoblja. Značajan problem predstavlja oko 120 „socijalnih pacijenata“ koji su smješteni u ovoj Bolnici. Pojašnjava da se pacijenti nakon završenog liječenja upućuju na kućno liječenje, što za ovu kategoriju pacijenata nije moguće, jer nemaju smještaj. Mišljenja je da Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo rada i socijalnog staranja treba zajednički da riješe ovaj problem kako bi se Bolnica rasteretila. Pojašnjava da je oko 70 pacijenata iz Kazneno - popravnog doma smješteno u Bolnici, od čega je veliki broj korisnika i zavisnika od psihoaktivnih supstanci. U Specijalnoj bolnici u Kotoru za pacijente iz ZIKS-a izdvojena je 21 postelja za forenzičke pacijente, 11 za liječenje zavisnika od alkohola i devet za liječenje zavisnika od ostalih psiho-aktivnih supstanci. Istakla je da u Bolnici ne postoji odjeljenje za žene.

Saopštila je da pacijenti koji se liječe u ambulanti u ZIKS-u, u skladu sa Uputstvom Ministarstva zdravlja, lijek buprenorfin više ne dobijaju „na ruke“, već na osnovu izvještaja ljekara psihijatra koji ne smije biti stariji od mjesec dana. Na ovaj način je utrošak ovog lijeka smanjen za preko 60%, kao i broj korisnika.

Načelnica Klikovac je informisala da su formirali Komisiju za mentalno zdravlje koja obilazi psihijatrijske klinike i odjeljenja u opštim bolnicama u Crnoj Gori i sagledava eventualne nedostatke, kako bi dali doprinos u pripremi novog zakona o mentalnom zdravlju koji treba da bude u skladu sa svim direktivama i međunarodnim standardima. Takođe, formirana je radna grupa za izradu novog strateškog dokumenta za mentalno zdravlje.

Izrazila je očekivanje da će se izgradnjom klinike za psihijatriju u Podgorici, kao i izgradnjom bolnice u okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i mogućim proširenjem kapaciteta Specijalne bolnice za psihijatriju u Kotoru doprinijeti poboljšanju položaja mentalno oboljelih lica lišenih slobode.

Generalna direktorica Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija u Ministarstvu pravde, Nataša Radonjić, komentarišući konstataciju da Ministarstvo pravde nije postupilo po preporuci Zaštitnika iz 2015. godine i da nije donijelo adekvatan propis za upotrebu sredstava prinude prema mentalno oboljelim licima, informisala je da Ministarstvo može donijeti propis jedino ukoliko postoji pravni osnov u zakonu, a za ovakvu vrstu propisa nije bilo pravnog osnova. Kako bi se ovo pitanje riješilo, pronađen je modalitet kroz Uputstvo o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica koje je bilo predmet ekspertize CPT-a tokom njihove posjete u oktobru prošle godine kada je primjena odredbe vremenskog trajanja humanog vezivanja iz Uputstva ocijenjena pozitivno. Saopštila je da su članovi CPT-a ukazali da na nivou međunarodnih organizacija i Savjeta Evrope postoji polemika u pogledu primjene sredstava prinude i ambijenta u kojem trebaju biti primijenjena.

Član Odbora dr Suad Numanović, ocjenivši Izvještaj kvalitetnim, pohvalio je što se institucija Zaštitnika bavi analizom stanja mentalno oboljelih lica lišenih slobode. Zabrinut je zbog činjenice da se određeni broj lica koji prije dolaska u Zavod nije imao mentalna oboljenja, tokom boravka u ZIKS-u suočava sa mentalnim oboljenjima. S obzirom da postoji deficit stručnog kadra, koji je dijelom prouzrokovan nedostatkom interesovanja za rad u Zavodu, predložio je da se to riješi dodatnom stimulacijom zaposlenih u Službi zdravstvene zaštite ZIKS-a.

Mišljena je da izgradnja specijalne bolnice - psihijatrijske jedinice treba da bude prioritet i predložio je da se početak izgradnje planira naredne godine. Važnim smatra ispunjenje preporuka Zaštitnika za angažovanje dodatnog psihijatra i realizaciju obuka iz psihijatrije za

medicinske sestre/tehničare. Pohvalio je najavljene aktivnosti ZIKS-a usmjerene na realizaciju preporuka.

Podsjetio je da je CPT ukazivao i na nepravilnu upotrebu sredstava prinude - vezivanja mentalno oboljelih lica u Zavodu "Komanski most" i ukazao da je "Komanski most" postupajući po preporukama smanjio upotrebu takvih sredstava. Uvjeren je da će obuke zaposlenih u ZIKS-u uticati na smanjenje upotrebe sredstava prinude - vezivanja mentalno oboljelih lica.

Smatra zabrinjavajućim podatak da je usled nedostatka kapaciteta u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru na mjeru obaveznog liječenja u decembru 2017. čekalo 82 zatvorenika, jer su kapaciteti Bolnice popunjeni sa 120 „socijalnih pacijenata“. Mišljenja je da deficit kapaciteta Specijalne bolnice za psihijatriju treba riješiti deinstitucionalizacijom, a ne proširenjem kapaciteta, jer zajedničkim, partnerskim djelovanjem nadležnih organa, a posebno lokalnih samouprava treba doprinijeti rješavanju navedenog problema.

Poslanica Nada Drobnjak je saglasna sa ocjenom da je Izvještaj kvalitetno pripremljen. Međutim, ukazala je da u Izvještaju nije korišćen rodno osjetljivi jezik čija je upotreba od 2010. godine obaveza svih. Uznemirujućim smatra podatak da je u periodu obilaska od ukupno 1031 lica lišenog slobode u ZIKS-u registrovano 480 lica sa mentalnim poremećajima. Zahtijevala je pojašnjenje zbog čega se preporuka za formiranje odjeljenja ili zone bez droge ne odnosi na cjelokupni prostor ZIKS-a.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je pozdravio izradu Izvještaja koji pruža detaljan uvid u ostvarivanje prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija i izrazio zahvalnost instituciji Zaštitnika za bavljenje ovom temom. Iskazao je zadovoljstvo što u ovom Izvještaju, za razliku od ranijih koji su se odnosili na ZIKS, nema konstatacije da su kapaciteti ZIKS-a prenatrpani. Pohvalio je rukovodstvo ZIKS-a koje u kontinuitetu preduzima aktivnosti na ispunjenju preporuka Zaštitnika, Komiteta za prevenciju torture i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i nevladinog sektora. Mišljenja je da se nijedan oblik fiksacije ne može smatrati humanim činom, ali se upotrebljava zbog bezbjednosti mentalno oboljelih i bezbjednosti drugih lica. Informisao je da u medicinskoj literaturi ne postoje jasni stavovi o upotrebi fizičke i hemijske fiksacije i da je hemijskoj fiksaciji potrebno određeno vrijeme da djeluje, dok fizička trenutno daje rezultate. Smatra da je zbog kraćeg zadržavanja lica smještenih u ZIKS-u, opravdana upotreba i jednog i drugog metoda fiksacije. Pozdravio je realizovanje preporuke Zaštitnika od strane Ministarstva pravde putem donošenja Uputstva o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica.

Predsjednik Odbora je podsjetio da Odbor posebnu pažnju posvećuje poštovanju prava lica lišenih slobode. Počev od 2008. godine kada je Crna Gora dobila preporuke CPT-a, Odbor se u kontinuitetu bavi praćenjem njihove realizacije, kao i praćenjem stanja u ustanovama u kojima borave lica lišena slobode, što je realizovano obilaskom Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija u Spužu, Zatvora u Bijelom Polju i Pritvorske jedinice Centra bezbjednosti u Podgorici. Ocijenio da je Crna Gora učinila značajne iskorake i da je evidentan napredak u poštovanju prava lica lišenih slobode. Zaključio je da je zajedničkim djelovanjem nadležnih organa, kroz partnerski odnos, postignut značajan napredak u oblasti ljudskih prava lica lišenih slobode.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zdenka Perović je obavijestila da se priprema Analiza o socijalnom položaju pacijenata smještenih u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru kako bi se pronašlo rješenje za izmještanje onih čije je liječenje završeno. Pohvalila je planirane obuke za zaposlene u ZIKS-u i sugerisala angažovanje evaluatora obuka kako bi se osigurao kvalitet i pravilna primjena stečenih znanja. Podsjetila je da su u aprilu 2015. službenici za zdravstvenu zaštitu u ZIKS-u pohađali obuku o humanom vezivanju, a u septembru iste godine dogodio se slučaj vezivanja jednog lica u trajanju od 19 dana, zbog čega treba poboljšati kvalitet obuka. Očekuje da će prilikom izrade Strategije za mentalno zdravlje

jedno poglavlje biti usmjereno na rješavanje problema dječje psihijatrije. Saopštila je da Ministarstvo pravde nije informisalo Zaštitnika o realizovanju preporuke donošenjem Uputstva o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica. Saglasna je sa sugestijom poslanice Nade Drobnyak da je u Izvještaju trebalo koristiti rodno senzitivni jezik, što će poštovati u budućim dokumentima.

Savjetnica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Mirjana Radović je pojasnila preporuku koja se odnosi na formiranje „zone bez droge“ navodeći da su jasni međunarodni standardi i zahtjevi da cio prostor treba da bude bez droge, ali su nastojali da daju preporuke koje se mogu primijeniti u datom momentu. S obzirom da trenutno nije moguće obezbijediti da cjelokupni prostor bude zona bez droge, mišljenja je da treba obezbijediti makar jedno odjeljenje sa strožijim nadzorom.

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova „za“) podržao Izvještaj o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija.

Nakon rasprave, Odbor je na osnovu čl. 69 i 162 Poslovnika Skupštine Crne Gore podnio Skupštini

I Z V J E Š T A J **O RAZMATRANJU IZVJEŠTAJA O OSTVARIVANJU PRAVA** **MENTALNO OBOLJELIH LICA LIŠENIH SLOBODE,** **SMJEŠTENIH U ZAVODU ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA**

Odbor za ljudska prava i slobode na 17. sjednici, održanoj 7. marta 2018. godine, kao nadležni odbor, razmotrio je Izvještaj o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, koji je u skladu sa članom 48 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, br. 42/11 i 32/14) Skupštini Crne Gore podnio Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Nakon uvodnih napomena zamjenice Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i veoma sadržajne rasprave u kojoj su učestvovali članovi Odbora i predstavnici Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja i Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, Odbor **je jednoglasno** (sa šest glasova „za“) **podržao** Izvještaj o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija i odlučio da predloži Skupštini da, saglasno članu 162 stav 2 Poslovnika Skupštine, donese sledeći

ZAKLJUČAK:

1. Prihvata se Izvještaj o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija.
2. Skupština Crne Gore pozdravlja izradu Izvještaja koji pruža detaljan uvid u ostvarivanje prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, što je veoma važno s obzirom da su, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, mentalno oboljela lica lišena slobode posebno ranjiva kategorija i nijesu uvijek u stanju da se jasno izraze ili požale na subjektivne posledice određenog postupanja prema njima, zbog čega im treba posvetiti posebnu pažnju.
3. Skupština upućuje pohvale rukovodstvu Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija koje u kontinuitetu preduzima aktivnosti na ispunjenju preporuka Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Komiteta za prevenciju torture i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i nevladinog sektora, što je doprinijelo vidljivom napretku u zaštiti prava lica lišenih slobode u Crnoj Gori.

Skupština konstatuje da izazovi sa kojima se suočava Zavod nijesu jedinstveni i da isti opterećuju i savremenije zatvorske sisteme.

4. Skupština pozdravlja mjere koje je Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, u saradnji sa Ministarstvom pravde, preduzeo na unapređenju zdravstvene zaštite pritvorenih i osuđenih lica, među kojima su: registrovanje zatvorske ambulante u Bijelom Polju i Podgorici, u saradnji sa Ministarstvom zdravlja, čime su ispunjeni zakonski uslovi po pitanju prostora, opreme i kadra; donošenje novog, kvalitetnog Uputstva o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica, usklađenog sa međunarodnim standardima i opremanje zatvorskih ambulanti novom i savremenom opremom.

Takođe, pozdravlja se zapošljavanje dodatnog psihijatra sa punim radnim vremenom u Zatvoru u Spuzi, realizovano u januaru ove godine, u skladu sa ranijim preporukama Zaštitnika i CPT-a, što je omogućilo da se psihijatrijski pregled i procjena psihičkog stanja novoprimljenih lica obavljaju u roku od 24 sata od prijema, pa u ovom momentu nema liste čekanja na psihijatrijski pregled. Značajno je i angažovanje konsultativnog psihijatra u Podgorici i Bijelom Polju, kao i angažovanje još jednog doktora medicine u Zavodu od 1. marta 2018. godine, čime su ojačani kadrovski kapaciteti zdravstvene službe.

Za pohvalu je činjenica da je Zavod i pored problema zapošljavanja stručnog kadra u zatvorskoj službi zbog nedostatka interesovanja, uspio angažovati dodatne ljekare specijaliste koji doprinose pružanju kvalitetnije zdravstvene zaštite lica lišenih slobode, ali i bezbjednosti.

5. Skupština pozdravlja doneseni Plan i program obuke za Službu zdravstvene zaštite, Službu za tretman i Službu obezbjeđenja Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, kao i najavljene obuke na teme „Mjere fizičkog sputavanja“, „Izolacija lica sa mentalnim smetnjama“ i „Prevenција i rano prepoznavanje rizika od samopovređivanja i suicida“, koje će tokom marta 2018. godine realizovati ljekari iz Specijalne bolnice za psihijatriju u Kotoru, u saradnji sa NVO „Građanska alijansa“.

6. Povodom preporuke Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore da Ministarstvo pravde propiše pravila o primjeni sredstava prinude - vezivanja mentalno oboljelih, zavisnika od opojnih droga i drugih lica u kriznim stanjima, Skupština konstatuje da Ministarstvo pravde nije imalo u zakonu utemeljen pravni osnov za donošenje takvog propisa, pa je preporuku realizovalo donošenjem Uputstva o zdravstvenoj zaštiti pritvorenih i osuđenih lica, koje je bilo predmet ekspertize CPT-a tokom njihove posjete Crnoj Gori u oktobru prošle godine kada je primjena odredbe ovog Uputstva u pogledu vremenskog trajanja humanog vezivanja ocijenjena pozitivno.

7. Skupština pozdravlja partnersku saradnju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija.

Međutim, Skupština ukazuje na potrebu produbljivanja saradnje, koordiniranog djelovanja svih nadležnih subjekata i jasnog definisanja prioriternih aktivnosti u cilju daljeg unapređenja stanja u oblasti zaštite prava lica lišenih slobode, kao posebno ranjive kategorije stanovništva.

8. Zabrinjava podatak da je kod skoro polovine zatvorske populacije u decembru 2017., odnosno kod 26% zatvorske populacije u martu 2018., dijagnostikovao neki vid mentalnog oboljenja ili poremećaja, kao i podatak koji ukazuje da veći broj zatvorenika oboli u zatvorima, iako na slobodi nijesu imali smetnje, što potvrđuje da je zatvorska sredina podsticajno djelovala da se manifestuju simptomi i razvije bolest.

Stoga je neophodno preduzeti dodatne mjere u tretmanu zatvorenika, uključiti psihologe u rad zdravstvene službe i doprinijeti rehabilitaciji i resocijalizaciji zatvorenika kako bi po izlasku iz zatvora bili korisni članovi društva.

9. Skupština izražava očekivanje da će se izgradnjom klinike za psihijatriju u Podgorici, mogućim proširenjem kapaciteta Specijalne bolnice za psihijatriju u Kotoru i izgradnjom bolnice u okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, planiranom 2021. godine, u skladu sa Akcionim planom

za sprovođenje Strategije izvršenja krivičnih sankcija, doprinijeti daljem poboljšanju položaja mentalno oboljelih lica lišenih slobode.

10. Skupština ohrabruje nadležne organe da, u skladu sa realnim mogućnostima i raspoloživim finansijskim sredstvima, preduzmu aktivnosti na realizaciji preostalih preporuka Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore u cilju poboljšanja položaja lica lišenih slobode.
11. Skupština Crne Gore će preko nadležnog Odbora za ljudska prava i slobode, u okviru kontrolne i nadzorne uloge, pratiti realizaciju preporuka Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore upućenih nadležnim državnim organima, sadržanih u Izvještaju o ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, kao i realizaciju ovog Zaključka.
12. Skupština Crne Gore će Zaključak dostaviti Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstvu pravde, Ministarstvu zdravlja, Ministarstvu evropskih poslova, Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija i Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori.

Za izvjestioca Odbora na sjednici Skupštine određen je poslanik Mirsad Murić, član Odbora.

TREĆA TAČKA- IZVJEŠTAJ O RADU ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE, KAO RADNOG TIJELA NADLEŽNOG ZA NADZOR NAD PRIMJENOM I PRAĆENJEM POŠTOVANJA ETIČKOG KODEKSA POSLANIKA ZA 2017. GODINU

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je podsjetio da je sačinjavanje ovog Izvještaja obaveza utvrđena članom 14 stav 3 Etičkog kodeksa poslanika. Ocijenio je da je Etički kodeks poslanika gotovo neprimjenljiv zbog činjenica navedenih u Izvještaju.

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova „za”) usvojio Izvještaj o radu Odbora za ljudska prava i slobode, kao radnog tijela nadležnog za nadzor nad primjenom i praćenjem poštovanja Etičkog kodeksa poslanika za 2017. godinu.

Izvještaj će biti dostavljen Kolegijumu Predsjednika Skupštine Crne Gore na dalji postupak.

ČETVRTA TAČKA- INFORMACIJA O UČEŠĆU PREDSEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE DR HALILA DUKOVIĆA NA RADIONICI POSVEĆENOJ DISKUSIJI I VALIDACIJI NALAZA I PREPORUKA NEZAVISNE EVALUACIJE POSTOJEĆEG SISTEMA MONITORINGA DJEČJIH PRAVA U CRNOJ GORI, ODRŽANOJ U PODGORICI 16. FEBRUARA 2018. GODINE

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova „za”) usvojio Informaciju o učešću predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Halila Dukovića na Radionici posvećenoj diskusiji i validaciji nalaza i preporuka nezavisne evaluacije postojećeg sistema monitoringa dječjih prava u Crnoj Gori, održanoj u Podgorici 16. februara 2018. godine.

Odlučeno je da, u skladu sa uobičajenom praksom, Informacija bude sastavni dio Zapisnika sa 17. sjednice Odbora.

PETA TAČKA- TEKUĆA PITANJA

- (1) Predstavka Milutina Pavićevića i Željka Gagule upućena predsjedniku Odbora za ljudska prava i slobode dr Halilu Dukoviću, broj 00-63-8/18-3 od 12. januara 2018. godine, sa Dopunom Predstavke, broj 00-63-8/18-3/1 od 17. januara 2018. godine**

Članovi Odbora su se upoznali sa Predstavkom Milutina Pavićevića i Željka Gagule koji se žale zbog nemogućnosti ostvarivanja prava na penziju, iz razloga što im nijesu uplaćeni doprinosi za 2013. i 2014. godinu.

Odlučeno je da se, u skladu sa Zaključkom Odbora o postupanju po Predstavkama, od 5. juna 2012. godine ova Predstavka uputi Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore na dalji postupak, u skladu sa njegovom nadležnošću, uz obavezu da po okončanju postupka o istom obavijesti Odbora za ljudska prava i slobode.

- (2) Dopis Savjeta za građansku kontrolu rada policije, broj 00-63-8/18-2, od 12. januara 2018. i Dopis Savjeta za građansku kontrolu rada policije, broj 00-63-8/18-8, od 23. februara 2018. godine**

Odbor je podržao Preporuku Savjeta upućenu Ministarstvu unutrašnjih poslova- Upravi policije o postupanju policijskih službenika prema maloljetnicima u alkoholisanom stanju i time je dodatno ojačao, imajući u vidu njen značaj za unapređenje ljudskih prava i sloboda maloljetnika, te doprinos poboljšanju odnosa i komunikacije policijskih službenika prema maloljetnicima.

Dopisom od 23. februara 2018. članovi Odbora su informisani o Zaključku Savjeta u vezi sa primjenom policijskih ovlaštenja prema trojici mladića, kod ugostiteljskog objekta „Bajice“ u centru Podgorice, o čemu se vodi postupak pred nadležnim organima.

Sjednica je završena u 16 sati.

*****

SASTAVNI DIO ZAPISNIKA JE:

INFORMACIJA

O UČEŠĆU PREDSEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE DR HALILA DUKOVIĆA NA RADIONICI POSVEĆENOJ DISKUSIJI I VALIDACIJI NALAZA I PREPORUKA NEZAVISNE EVALUACIJE POSTOJEĆEG SISTEMA MONITORINGA DJEČJIH PRAVA U CRNOJ GORI, održanoj u Podgorici 16. februara 2018. godine

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković učestvovao je na Radionici posvećenoj diskusiji i validaciji nalaza i preporuka nezavisne evaluacije postojećeg sistema monitoringa dječjih prava u Crnoj Gori, koju je pripremila Coram International at Coram Children's Legal Centre iz Velike Britanije.

Radionica je održana u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, 16. februara 2018. Na Radionici je učestvovao i predsjednik Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje dr Suad Numanović. Pored predsjednika nadležnih skupštinskih odbora učestvovali su predstavnici ad hoc Nadzornog odbora za praćenje evaluacije sistema nadgledanja dječjih prava u Crnoj Gori, institucije Zaštitnika ljudskih

prava i sloboda, resornih ministarstava, pravosudnih organa, nevladinih organizacija, akademske zajednice i UNICEF- a.

U veoma konstruktivnoj raspravi predstavljeni su ključni nalazi, zaključci i preporuke evaluacije, sačinjene u svjetlu planiranog pristupa Vlade Crne Gore i UNICEF-a jačanju sistema praćenja stanja dječjih prava u okviru Programskog dokumenta za Crnu Goru za period 2017-2021, koju je naručilo Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori u saradnji sa ad hoc Nadzornim odborom.

Evaluacija je sprovedena kako bi UNICEF i ključni nacionalni akteri, među kojima su Vlada Crne Gore, Skupština Crne Gore, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, organizacije civilnog društva i akademska zajednica koristili preporuke, znanja i uvide iz evaluacije i dobili informacije za razvoj daljih programa rada svih partnera u javnom i civilnom sektoru u oblasti praćenja stanja dječjih prava u Crnoj Gori.

Radionicu su otvorili šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Osama Makavi Kogali i savjetnica predsjednika Vlade Crne Gore za pravna pitanja Merima Baković.

Šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Osama Makavi Kogali je saopštio da je Konvencija UN o pravima djeteta međunarodni ugovor sa najviše potpisnica koji djeci garantuje brojna prava čije uživanje je odgovornost svake od država potpisnica. Između ostalog, Konvencija garantuje djeci pravo na život, zaštitu od nasilja, pravo na obrazovanje i zdravstvenu zaštitu. Smatra da analiza koju je pripremio Coram International dolazi u pravo vrijeme kad se razmišlja o strateškom pravcu za unapređenje praćenja prava djeteta, potrebi osnaživanja Savjeta za prava djeteta i donošenju novog nacionalnog akcionog plana za djecu. Posebno značajnim smatra što je u evaluaciji učestvovalo oko 100 djece iz različitih krajeva Crne Gore. Zaključio je da postoji velika korelacija između preporuka upućenih Crnoj Gori u okviru dijaloga u trećem ciklusu Univerzalno periodičnog pregleda i preporuka u Nacrtu izvještaja pripremljenog od strane evaluatorke Karolin Hamilton i Avaz Rauf.

Savjetnica predsjednika Vlade Crne Gore za pravna pitanja Merima Baković smatra da je zajednički cilj svih subjekata da se stvori što bolji sistem zaštite prava djeteta u Crnoj Gori i da nalazi sadržani u Nacrtu izvještaja mogu doprinijeti nastavku započetih reformi. Mišljenja je da Nacrt izvještaja može biti unaprijeđen komentarima i sugestijama svih koji su učestvovali u evaluaciji.

Evaluatorke sistema nadgledanja dječjih prava u Crnoj Gori Karolin Hamilton i Avaz Rauf su predstavile Nacrt izvještaja, sa posebnim osvrtom na ključne nalaze i preporuke.

Evaluatorke Karolin Hamilton je informisala o organizaciji Coram International navodeći da se ovakvim aktivnostima bave 20 godina. U organizaciji rade pravници, sudije, stručnjaci iz oblasti medicine, obrazovanja, socijalne zaštite. Od Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori su angažovani da sagledaju sistem praćenja stanja dječjih prava. Tokom rada na projektnom zadatku bavili su se analizom Izvještaja koje Crna Gora podnosi Komitetu UN za prava djeteta, kao i alternativnih izvještaja koje podnose nevladine organizacije. Takođe, analizirali su Izvještaje o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i izvještaje o radu nadležnih skupštinskih odbora. Svrha evaluacije je da pruži neophodne informacije za unapređenje monitoringa dječjih prava u Crnoj Gori. Krajnji cilj je da djeca u Crnoj Gori imaju pristup praćenju sistema dječjih prava. Važnim smatra i sagledavanje međunarodnih standarda u ovoj oblasti, sa posebnim osvrtom na podatke Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava. Takođe, ukazala je na značaj analize i upotrebe podataka ocjenjujući da su prikupljanje i verifikacija podataka dobro vođeni procesi u Crnoj Gori, ali pažnju treba usmjeriti na njihovu analizu. S obzirom da upotreba društvenih medija doprinosi da se djeca suočavaju sa novim problemima, kao što su zlostavljanje u školi i sajber zlostavljanje, fokus treba usmjeriti na zaštitu djece od novih opasnosti i oblika zlostavljanja.

Evaluatorke Hamilton je podsjetila da je Vlada odgovorna za praćenje stanja dječjih prava, ali važnu ulogu ima i nezavisna institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. Zaključila je da cijeli postupak proističe iz člana 4 Konvencije UN o pravima djeteta kojim je propisano da će države ugovornice preduzeti sve odgovarajuće zakonodavne, upravne i druge mjere za primjenu prava priznatih Konvencijom, kao i da će u pogledu ekonomskih, društvenih i kulturnih prava, države ugovornice preduzeti takve mjere u što širem opsegu svojih raspoloživih sredstava, a u slučaju potrebe i u okviru međunarodne saradnje.

Evaluatorke Karolin Hamilton je ocijenila da sistem praćenja stanja dječjih prava u Crnoj Gori ne funkcioniše u punom kapacitetu. Izazovi su povezani sa prikupljanjem, analizom i korišćenjem tačnih i raščlanjenih podataka; zadržavanjem znanja i vještina unutar organa ključnih zainteresovanih strana za praćenje stanja dječjih prava; raspodjelom finansijskih sredstava za praćenje stanja dječjih prava i

pitanja koja se tiču prava djeteta, kao i razvojem kulture odgovornosti. Uprkos jasnom mandatu Savjeta za prava djeteta koji se odnosi na sprovođenje aktivnosti praćenja stanja dječjih prava, trenutno se ne ostvaruje efektivna međusektorska koordinacija, što je naročito primijetno u odnosu na civilno društvo i zainteresovane strane za praćenje stanja dječjih prava na lokalnom nivou. Kada se posmatraju svi mehanizmi praćenja stanja dječjih prava, periodični izvještaji koje podnose resorna ministarstva i skupštinski odbori manje su relevantni za djecu u odnosu na konkretnije periodične izvještaje Komitetu UN za prava djeteta i Komitetu za eliminaciju svih obilika diskriminacije žena ili godišnji izvještaj o realizaciji Nacionalnog plana akcije za djecu koji su direktno usmjereni na poboljšanje prava djece. Takođe, postoji ograničeno razumijevanje pojedinih subjekata o njihovoj obavezi u praćenju stanja prava djeteta. Ocijenjeno je da se sve zainteresovane strane za praćenje stanja dječjih prava suočavaju sa nedostatkom finansijskih resursa. Takođe, primijećen je nedostatak ljudskih resursa u kvalitativnom i kvantitativnom smislu, što utiče i na održivost cijelog sistema.

Evaluatorku Hamilton ohrabruje podatak da je u periodu od 2012. do 2016. godine evidentirano povećanje broja pojedinačnih pritužbi za kršenje dječjih prava podnesenih Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore. S obzirom da je u porastu broj pritužbi podnesenih od drugih subjekata, u narednom periodu treba osnažiti djecu da sami podnose pritužbe. U razgovoru sa djecom, informisane su da je djeci iz ruralnih sredina i pojedinih gradova institucija Zaštitnika prilično daleko i nije im dovoljno vidljiva. Djeca nijesu sklona da kršenje prava prijavljuju Zaštitniku, što može ukazati i na njihovo nepovjerenje prema Instituciji. S druge strane, evaluatorka je ukazala da institucija Zaštitnika pokazuje posvećenost u radu sa djecom, a pohvale zaslužuje i Mreža Zlatnih savjetnika Zaštitnika.

Evaluatorka Avaz Rauf je predstavila metodologiju izrade Izvještaja navodeći da su koristile pet OECD kriterijuma: relevantnost, efektivnost, efikasnost, održivost i očekivani efekat, uz dodatna dva kriterijuma koji se odnose na međusektorsku saradnju i integrisanje rodnih i drugih horizontalnih pitanja pravičnosti. Ukazala je na važnu ulogu ad hoc Nadzornog odbora koji je učestvovao u cijelom procesu. Što se tiče korišćenih tehnika, pojasnila je da su analizirali prikupljenu dokumentaciju, organizovali inicijalnu posjetu u maju 2017. godine i inicijalnu procjenu podataka, nakon čega su obavili 88 individualnih intervjua i 12 diskusija u fokus grupama u Podgorici, Bijelom Polju i Herceg Novom. Evaluacija je sprovedena u skladu sa etičkim protokolima organizacije Coram International i UNICEF-a.

Nakon sveobuhvatne analize stanja, ocijenile su da je zakonodavni okvir u ovoj oblasti dobar, postoje strukture za praćenje stanja dječjih prava i jasna svijest da je za praćenje stanja odgovorna država, Vlada, nezavisna instiucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, drugi državni organi i aktivan nevladin sektor.

S druge strane, ocijenjeno je da:

- sistem za praćenje stanja dječjih prava još uvijek ne funkcioniše u punom kapacitetu u smislu relevantnosti, djelotvornosti, efikasnosti, održivosti i koordinacije,
- postoje ograničenja koja potiču iz smanjene spoznaje pojedinih aktera o njihovoj obavezi u praćenju stanja,
- proširenje mandata Zamjenice Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za prava djeteta na oblasti socijalne zaštite i mladih može dovesti do slabljenja njene uloge u zaštiti prava djeteta,
- evidentna je nedovoljna efikasnost Savjeta za prava djeteta,
- neophodno je poboljšanje saradnje sa civilnim društvom i institucijama na lokalnom nivou,
- postoje ograničeni finansijski i ljudski resursi za praćenje stanja dječjih prava i
- prikupljanje podataka je najčešće samo statističke, a ne kvalitativne prirode.

Učesnicima Radionice su predstavljene četiri ključne preporuke koje se odnose na Savjet za prava djeteta, skupštinske odbore, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i prikupljanje podataka.

Smatraju da treba izvršiti reformu institucionalne strukture Savjeta za prava djeteta pripajanjem istog Kabinetu potpredsjednika Vlade. Savjetom treba da predsjedava potpredsjednik Vlade i da u njegovom sastavu budu predstavnici svih resornih ministarstava koja se bave dječjim pitanjima. Savjet bi trebalo da ima svoj Sekretarijat od četiri državna službenika, a u saradnji sa građanskim društvom, treba angažovati i petog člana Sekretarijata privremeno raspoređenog iz NVO koja se bavi dječjim pitanjima, po sistemu rotacije. Takođe, Vlada treba da pripremi novi Nacionalni plan akcije za djecu koji će sadržati i procjenu troškova. Potrebno je razmotriti mogućnost osnivanja „lokalnih savjeta za prava djeteta" u svakoj opštini koji bi preslikali ulogu nacionalnog Savjeta za prava djeteta.

U vezi sa skupštinskim odborima, evaluatorke je interesovalo da li odbori dobijaju sve informacije koje su im potrebne za rad, da li mogu da koriste sva zakonska i poslovnička ovlašćenja i da li su im podaci i informacije kojima raspolažu dovoljni za kvalitetno praćenje dječjih prava.

Kada je riječ o instituciji Zaštitnika, mišljenja su da se treba zalagati za imenovanje zamjenika Zaštitnika čiji bi se rad fokusirao samo na prava djeteta, razviti radne protokole za poboljšanje procesa istraživanja pojedinačnih pritužbi, skratiti trajanje postupka po pritužbama za kršenje prava djeteta i nastaviti aktivnosti na podizanju nivoa svijesti o pravima djeteta i ulozi Ombudsmana u tome.

Ocijenjeno je da su podaci o djeci nedovoljno razvrstani po polu, starosti, nacionalnosti, invaliditetu, geografskoj lokaciji ili drugom statusu koji bi omogućio efikasno praćenje stanja dječjih prava marginalizovanih i ranjivih grupa djece. Iako zainteresovane strane razumiju potrebu prikupljanja podataka, postoji jaz u razumijevanju zašto se prikupljaju i kako se mogu koristiti.

U diskusiji su učestvovali: Merima Baković, savjetnica predsjednika Vlade Crne Gore za pravna pitanja, Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za prava djeteta, socijalnu zaštitu i mlade, Jelena Gluščević, programska menadžerka u NVO „Centar za prava djeteta“, dr Halil Duković, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode, Karolin Hamilton, ekspertkinja za prava djeteta, dr Suad Numanović, predsjednik Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje, Ibrahim Smailović, generalni direktor Direktorata za građansko zakonodavstvo i nadzor u Ministarstvu pravde, Vukica Jelić, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Dijana Popović Gavranović, načelnica Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva i Osama Makavi Kogali, šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori.

Učesnici su zahvalili Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori na pomoći i podršci u afirmaciji i zaštiti prava djeteta, a pripremljeni Nacrt izvještaja ocijenili značajnim za planiranje daljih aktivnosti u ovoj oblasti. Saglasni su da je u narednom periodu potrebno unaprijediti i produbiti međusektorsku saradnju i iskoristiti resurse kojima raspolažemo.

Savjetnica predsjednika Vlade Crne Gore za pravna pitanja Merima Baković smatra da postoji određeno nerazumijevanje nadležnosti Kabineta predsjednika Vlade i rada Savjeta za prava djeteta. Posjetila je da se na nekoliko mjesta u Nacrtu izvještaja navodi da je Savjet za prava djeteta nekada bio u Kabinetu predsjednika Vlade, što nije tačno. Jedino je u periodu od 2003. do 2005. godine u okviru Kabineta potpredsjednika Vlade funkcionisala Komisija za izradu Nacionalnog plana akcije za djecu, a od 2007. kada je osnovan Savjet za prava djeteta njime je predsjedavao ministar zdravlja, dok od 2009. godine istim predsjedava ministar rada i socijalnog staranja. Naglasila je da Savjet nije formiran Rješenjem ministra rada i socijalnog staranja, već Odlukom Vlade, čime je Vlada dala mandat resornom ministru da koordinira ovim procesom zajedno sa ostalim ministrima uključenim u rad Savjeta.

Nije protiv institucionalne reforme samog Savjeta i predloga da na njegovom čelu bude potpredsjednik Vlade, ali smatra da se preporuka mora konkretizovati jasnim razlozima zbog kojih dosadašnja koordinacija Savjetom od strane ministra rada i socijalnog staranja nije dobra. Mišljenja je da u Nacrtu izvještaja postoje pojedini oštriji zaključci. Navodi se da postoje slabe linije odgovornosti između Savjeta za prava djeteta i Kabineta predsjednika Vlade u praćenju stanja dječjih prava. Baković smatra da stanje nije takvo i da nadležnosti Kabineta predsjednika Vlade nijesu usmjerene na ovu oblast. Takođe, istakla je da Kabinet predsjednika Vlade ne može vršiti nadzor nad radom resornih ministara, jer su ministri članovi Vlade i za svoj rad isključivo odgovaraju predsjedniku Vlade i samoj Vladi. Baković je saglasna da treba stvoriti sveobuhvatnu bazu podataka, jer nam je za planiranje svih aktivnosti neophodna kvalitetna i detaljna statistika.

Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za prava djeteta, socijalnu zaštitu i mlade je iskazala zadovoljstvo time što su u Nacrtu izvještaja sadržani brojni nalazi na koje je institucija Zaštitnika ukazala u Alternativnom izvještaju dostavljenom Komitetu UN za prava djeteta. Pojasnila je da je riječ o preporukama koje se odnose na kadrovsku osposobljenost, međuresorsku saradnju i budžetiranje programa za djecu. I sami su prepoznali da politike koje se tiču prava djece nigdje nijesu finansijski prepoznate i iskazane, pa će preporuka sadržana u Nacrtu izvještaja biti značajna za planiranje budućih aktivnosti.

Saopštila je da institucija Zaštitnika u 2016. godini akreditovana od strane Globalnog saveza nacionalnih institucija za ljudska prava i da je dobila „B status“, jer su u tom periodu bili pooštreni kriterijumi. Činjenica je da nemaju petogodišnju strategiju, ali su preduzeli određene aktivnosti kako bi je pripremili. Do proširenja mandata zamjenice Zaštitnika za prava djeteta došlo je prije par godina po uzoru na slične institucije, prvenstveno na instituciju Ombudsmana u Sloveniji. Trenutno rade na

proširenju Sektora koji se bavi zaštitom djece. Naglasila je da u instituciji Zaštitnika postoje jasne procedure i pravila po kojima postupaju, ali su otvoreni i za njihovo revidiranje kako bi se propisao jasniji način rada. Obavijestila je da je od ove godine u instituciji Zaštitnika u funkciji nova baza putem koje se evidentiraju sve aktivnosti.

U vezi sa ispunjenjem preporuka Zaštitnika, saopštila je da je činjenica da preporuke Zaštitnika nemaju obavezujuću snagu kao sudske odluke, ali su takođe zakonom obavezujuće, jer se uvijek prepoznaje organ koji treba da ih ispoštuje. Ukoliko preporuka nije ispoštovana, Zaštitnik ima mogućnost da obavijesti javnost, neposredno nadležan viši organ vlasti ili Skupštinu kojoj podnosi redovne godišnje Izvještaje o radu. Naglasila je i da se sve preporuke Zaštitnika objavljuju na web sajtu Institucije, a o njima često izvještavaju i mediji. Za realizaciju određenih preporuka potrebne su sistemske promjene i duži vremenski period, jer zahtijevaju donošenje strateških dokumenata i značajnija finansijska sredstva.

Kada je riječ o finansijskim sredstvima neophodnim za rad Institucije, saopštila je da nastoje određeni dio sredstava obezbijediti iz donacija, a članovi skupštinskog Odbora za ljudska prava i slobode, sa kojim Zaštitnik ima kvalitetnu saradnju, imaju razumijevanja prilikom razmatranja predloga zahtjeva za dodjelu budžetskih sredstava Zaštitniku i daju im punu podršku.

Institucija Zaštitnika posebnu pažnju poklanja promociji i često su prisutni u brojnim gradovima širom Crne Gore, kako u okviru Dana Zaštitnika, tako i putem obilazaka ustanova koje se bave djecom. Početkom ove godine izabrali su nove članove Mreže Zlatnih savjetnika Zaštitnika. Koriste i društvene mreže kako bi bili što bliži djeci. Podržavaju predlog za formiranje određenih mreža koje bi doprinijele boljoj promociji prava djeteta na lokalnom nivou i smatraju da bi trebalo unaprijediti funkcionisanje lokalnih dačkih parlamenata.

Ekspertkinja Karolin Hamilton koja je bila pravna savjetnica Ombudsmana u Velikoj Britaniji je prokomentarisala da je svjesna koliko je komplikovan posao koji se odnosi na realizaciju preporuka Ombudsmana.

Jelena Gluščević, programska menadžerka u NVO „Centar za prava djeteta“ je saopštila da su još 2003. godine prvi počeli izradu izvještaja o pravima djeteta u Crnoj Gori i od samog početka su uključivali djecu u ovaj proces. Prvi su pokrenuli i zasjedanje Dječjeg parlamenta u Skupštini Crne Gore, što predstavlja dobar model učešća djece. Rezultati i efekti Dječjeg parlamenta bi trebalo da budu vidljiviji i bolji. Podsjetila je na Inicijativu, ranije upućenu predsjedniku Skupštine Crne Gore kojom su predlagali da se u Skupštini formira pododbor za prava djeteta. Navela je da su tada, uz pomoć UNICEF-a, razvili model uključivanja djece iz svih gradova Crne Gore i da im je UNICEF pomogao u uspostavljanju lokalnih dječjih parlamenata. Smatra da treba uspostaviti efikasnije mehanizme praćenja stanja dječjih prava, a posebnu pažnju posvetiti finansijskom dijelu, jer ne može da shvati da za određene zakone i strategije nijesu potrebna finansijska sredstva.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković je iskazao zadovoljstvo ocjenom da je zakonodavni okvir u oblasti prava djeteta dobar. Predstavio je način rada Odbora, naglašavajući multisektorski pristup i kvalitetnu saradnju sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore, nadležnim državnim organima, međunarodnim organizacijama i nevladinim sektorom. Ukazao je da Odbor koristi mogućnosti utvrđene Poslovnikom Skupštine Crne Gore u nadgledanju stanja dječjih prava. Pored razmatranja izvještaja koje nadležni organi dostavljaju Skupštini i ovom Odboru u skladu sa zakonom, razmatranja informacija koje nadležni organi dostavljaju na zahtjev Odbora, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine, organizovanja kontrolnih i konsultativnih saslušanja, ovo radno tijelo je prepoznato po aktivnostima koje realizuje izvan zgrade Skupštine. Informisao je o organizovanju javnih tribina i posjeta brojnim ustanovama zatvorenog tipa, kao i institucijama u kojima borave djeca. Izdvojio je posjete Odbora Maloj grupnoj kući u Bijelom Polju, Zavodu „Komanski most“ i Dječijem domu „Mladost“ u Bijeloj. Zahvaljujući takvim aktivnostima i stalnom monitoringu Odbor je, u saradnji sa nadležnim subjektima, značajno doprinio unapređenju stanja ljudskih prava. Naglasio je da povodom razmatranja Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Skupština Crne Gore, na predlog Odbora za ljudska prava i slobode, donosi zaključke koji sadrže ocjene stanja i preporuke za njegovo unapređenje. Istakao je da Odbor kontinuirano prati stepen realizacije donesenih Zaključaka. Takođe, Odbor je nastojao da doprinese jačanju nezavisnosti institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore kojem je data sloboda u raspolaganju sredstvima opredijeljenim budžetom.

Osvrnuo se i na informacije koje skupštinski odbori dobijaju u svom radu, navodeći da Odbor kojim predsjedava posebnu pažnju poklanja analizi informacija sadržanih u godišnjim izvještajima

nadležnih institucija i organa, izvještajima Evropske komisije o Crnoj Gori i podacima prikupljenim od nevladinih organizacija. Saopštio je da Odbor ima kvalitetnu saradnju sa svim subjektima, a sjednicama Odbora prisustvuju predstavnici NVO koja vrši monitoring nad radom Odbora. U Sekretarijatu Odbora rade samo dva službenika koji su veoma opterećeni poslom, ali predsjedniku i članovima Odbora pružaju kvalitetnu stručnu podršku u radu.

Kada je riječ o finansijskim sredstvima neophodnim za unapređenje stanja ljudskih prava, smatra da ih je važno pravilno koristiti i nastojati da se što veći broj aktivnosti kvalitetno realizuje u okviru raspoloživih materijalnih i kadrovskih kapaciteta.

Dr Halil Duković smatra da je u Nacrtu izvještaja posebnu pažnju trebalo posvetiti analizi načina na koji mediji izvještavaju o djeci. Naveo je primjer medijskog izvještavanja o vakcinaciji djece, što je doprinijelo stanju u kojem zbog medijskih dezinformacija značajan broj roditelja nije želio to da uradi, pa se zemlje u okruženju suočavaju sa epidemijom zaraznih bolesti. U Crnoj Gori su pokrenuti postupci protiv tih roditelja, ali šteta djeci je već napravljena. Da je država tada reagovala, bila bi optužena za gušenje slobode medija, a sada se svi suočavamo sa posledicama. Zaključio je da mediji oblikuju cjelokupnu javnost, značajno utiču i na prava djeteta, a njihova uloga u promociji prava djece je ključna.

Predsjednik Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje dr Suad Numanović smatra da je praćenje stanja dječjih prava inspirativna tema i obaveza svakog, pa i crnogorskog društva. Ukazao je da u Crnoj Gori postoji institucionalna zaštita, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou, s tim što posebnu pažnju treba posvetiti decentralizaciji zaštite dječjih prava. Dok u nekim opštinama postoji nedostatak vrtića, u drugima je nedovoljna zainteresovanost djece za pohađanje predškolskih ustanova. Što se tiče resursa potrebnih za monitoring dječjih prava, poslanik Numanović smatra da akcenat treba staviti na targetiranje raspoloživih sredstava kako bi se iskoristila na pravi način. Naveo je da Skupština Crne Gore ima jasnu viziju i da se Odbor za ljudska prava i slobode dominantno bavi zaštitom dječjih prava, ali postoji prostor za veće uključivanje ostalih odbora. Mišljenja je da svi akteri u procesu praćenja stanja dječjih prava moraju staviti veći akcenat na kvalitet analize prikupljenih podataka. Ukoliko postoji dobra međusektorska saradnja državnih institucija i ako skupštinski odbori imaju dobru povezanost sa državnim institucijama, tada su preporuke odbora nadležnim institucijama dovoljne za kontinuirano poboljšanje stanja u oblasti dječjih prava. Unapređenje dječjih prava je proces, a neka kršenja dječjih prava koja postoje u najrazvijenijim zemljama svijeta, u Crnoj Gori se ne mogu očekivati.

Generalni direktor Direktorata za građansko zakonodavstvo i nadzor u Ministarstvu pravde Ibrahim Smailović je ponosan na zaokruženi zakonodavni okvir za zaštitu prava djeteta u Crnoj Gori. Podsjetio je na izmjene Porodičnog zakona iz 2015. godine kojima su definisani novi instituti za unapređenje i zaštitu prava djece, među kojima je zabrana tjelesnog kažnjavanja djece, o čemu treba pokrenuti široku promotivnu kampanju. Uveden je institut lica za podršku djetetu, kako bi se djeci pomoglo u samom postupku pred nadležnim organima. Povodom konstatacije da postoji nepovjerenje djece u rad institucija, Smailović, kao dugogodišnji sudija Osnovnog suda u Podgorici, smatra da bi primjerenije bilo konstatovati da treba raditi na afirmaciji upoznavanja djece sa njihovim pravima. Ni odrasle osobe ne žele uvijek da se obrate institucijama za zaštitu njihovih prava. Smatra da su institucije sudstva, tužilaštva i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore u postupcima za zaštitu prava i interesa djece veoma efikasne, ali je važno da se na lokalnom nivou što više bavimo ovim pitanjima.

Državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Vukica Jelić je pohvalila Nacrt izvještaja koji svima treba da koristi za unapređenje prava djece u Crnoj Gori. Vrijeme je da se više pažnje posveti implementaciji zakonodavnog okvira koji je usklađen sa međunarodnim standardima. Takođe, potrebni su nam kvalitetni i sveobuhvatni podaci koje bi mogli koristiti za analize i preduzimanje konkretnih aktivnosti. Saglasna je da treba razgovarati o potrebama reforme Savjeta za prava djeteta. Takođe, saglasna je sa preporukom za formiranje stručne službe Savjeta. Važno je i uključivanje akademske zajednice koja bi svojim znanjima doprinijela poboljšanju položaja djece u Crnoj Gori. Vjeruje da će Vlada biti spremna da obezbijedi dodatna finansijska sredstva za ove namjene, jer je jedan od njenih prioriteta unapređenje dječjih prava. Važno je raditi na unapređenju međusektorske saradnje i obezbjeđivanju integrisanih usluga, jer se jedino na taj način može doprinijeti daljem uspjehu u ovoj oblasti.

Dijana Popović Gavranović, načelnica Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva je saopštila da je njen posao da razgovara sa djecom i da im pomogne da ih čuju oni koji treba da ih čuju. 31 godinu radi sa djecom, od čega 28 godina u Centru za socijalni rad, a tri u Tužilaštvu. Samo jedanput je dijete

samo odlučilo da joj se obrati i slučaj je dobro riješen. Puno je saradivala sa NVO, puno razgovarala sa djecom i zaključila da djeca nemaju povjerenja u odrasle, što je zabrinjava i na tome treba da radimo.

Osama Makavi Kogali smatra da je neophodno utvrditi model za poboljšanje funkcionalnosti Savjeta za prava djeteta, a Crna Gora treba da donese odluku gdje će on biti pozicioniran kako bi bio najdjelotvorniji. Ispunjenje obaveza i preporuka u oblasti prava djeteta, doprinijeće pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji. Obezbeđivanje međusektorske saradnje je najteže za svaku vladu i sistem, ali je stvaranje takve horizontalne veze veoma važno. Potrebne su alatke, protokoli saradnje, zajedničke informacije i veze između sektora zdravstva, obrazovanje i socijalne zaštite djece kako bi se doprinijelo unapređenju stanja. Na samom kraju čestitao je Crnoj Gori na posvećenosti pravima djeteta i entuzijazmu svih subjekata koji se bave djecom.

Učesnici Radionice su izrazili očekivanje da će konkretni predlozi i sugestije biti pažljivo razmotreni od strane evaluatorki sistema nadgledanja dječjih prava u Crnoj Gori kako bi Izvještaj bio što kvalitetniji i sadržao informacije i preporuke koje bi trebalo da doprinesu razvoju kvalitetnih programa u oblasti praćenja dječjih prava.

Na samom kraju, šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori je zamolio da učesnici Radionice koji nijesu dostavili pisane komentare to urade u roku od 7 dana i da ih evaluatorke razmotre za 7 dana kako bi za dvije sedmice dokument bio završen.

Savjetnica predsjednika Vlade Crne Gore za pravna pitanja Merima Baković je zahvalila svim učesnicima na doprinosu i izrazila uvjerenje da će Vlada Crne Gore i sve ostale institucije izabrati najbolje modele realizacije preporuka čime će se doprinijeti unapređenju dječjih prava u Crnoj Gori.

ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
dr Halil Duković